

УДК 355.01:2-76:159.9(477)

DOI <https://doi.org/https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.4.46>**Зуйков Володимир Олегович,***здобувач третього рівня вищої освіти спеціальності 041 «Богослов'я»**Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;**старший викладач Таврійського християнського інституту**orcid.org/0009-0001-7858-8997**zuikovvolodymyr1991@gmail.com*

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КАПЕЛАНІВ І ПАСТОРІВ У РОБОТІ З ВЕТЕРАНАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню психологічної компетентності військових капеланів і пасторів у системі комплексної підтримки та відновлення ветеранів в умовах повномасштабної війни в Україні. У контексті масштабної психологічної та духовної травматизації суспільства автор розглядає трансформацію ролі духовенства, яке дедалі частіше виступає первинною ланкою допомоги військовослужбовцям і ветеранам, що переживають бойовий стрес, посттравматичний стресовий розлад, моральну травму та кризу ідентичності після повернення до цивільного життя. У дослідженні здійснено аналіз еволюції інституту військового капеланства в Україні від волонтерських ініціатив початкового етапу російсько-української війни до його офіційної інституціоналізації відповідно до Закону України «Про Службу військового капеланства». Особливу увагу приділено зміні функціонального навантаження капеланів, які сьогодні виконують не лише духовно-пастирські завдання, але й здійснюють первинну психологічну підтримку, кризову комунікацію та супровід ветеранів у процесі реінтеграції. Обґрунтовано критичну необхідність інтеграції базових психологічних знань у душпастирську практику, зокрема розуміння механізмів бойової травми, специфіки проявів ПТСР і морального ушкодження. Акцентовано, що духовна особа не має підміняти професійного психолога чи психіатра, однак повинна володіти навичками розпізнавання небезпечних психологічних станів, включаючи суїцидальні тенденції, агресивну поведінку, соціальну ізоляцію та залежності, а також здійснювати своєчасне «тепле скерування» ветеранів до відповідних медичних і психологічних фахівців. У статті проаналізовано сучасні тенденції трансформації богословської освіти в Україні, зокрема розвиток спеціалізованих освітніх програм, спрямованих на формування психологічної грамотності духовенства, капеланських компетентностей та навичок кризового консультування. Показано, що сучасне капеланське служіння дедалі більше набуває міждисциплінарного характеру, поєднуючи богословську підготовку з елементами доказової психології та психосоціальної реабілітації. Зроблено висновок, що синергія духовної підтримки та професійних психологічних підходів є ключовою умовою ефективної допомоги ветеранам і сприяє їхній успішній соціальній адаптації та поверненню до повноцінного цивільного життя. Дослідження підкреслює необхідність формування нової моделі душпастирського служіння в умовах війни, у межах якої капелан виступає мостом між духовним супроводом і системою професійної психічної допомоги.

Ключові слова: військове капеланство, психологічна компетентність, ветерани, бойова травма, ПТСР, моральна травма, душпастирська опіка, реінтеграція, богословська освіта.

Zuikov Volodymyr,
*PhD Candidate in Higher Education, Specialty 041 "Theology",
Dragomanov Ukrainian State University
Senior Lecturer at the Tavria Christian Institute
orcid.org/0009-0001-7858-8997
zujkovvolodimir@gmail.com*

PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF CHAPLAINS AND PASTORS IN WORKING WITH VETERANS IN THE CONTEXT OF WAR IN UKRAINE

This article examines the psychological competence of military chaplains and pastors within the system of comprehensive support and rehabilitation of veterans in the context of the full-scale war in Ukraine. Against the backdrop of large-scale psychological and spiritual traumatization of society, the author analyzes the transformation of the role of clergy, who increasingly function as the primary point of assistance for military personnel and veterans experiencing combat stress, post-traumatic stress disorder (PTSD), moral injury, and identity crises following their return to civilian life. The study analyzes the evolution of the institution of military chaplaincy in Ukraine, from volunteer initiatives during the early stage of the Russian-Ukrainian war to its formal institutionalization under the Law of Ukraine «On the Military Chaplaincy Service». Particular attention is paid to the changing functional responsibilities of chaplains, who today perform not only spiritual and pastoral duties but also provide primary psychological support, crisis communication, and guidance for veterans throughout the reintegration process. The article substantiates the critical necessity of integrating basic psychological knowledge into pastoral practice, including an understanding of the mechanisms of combat trauma, the specific manifestations of PTSD, and moral injury. It is emphasized that clergy should not replace professional psychologists or psychiatrists; however, they must possess skills in recognizing dangerous psychological conditions, including suicidal tendencies, aggressive behavior, social isolation, and addictions, and should be able to provide timely «warm referrals» to qualified medical and mental health professionals. The study also examines current trends in the transformation of theological education in Ukraine, particularly the development of specialized educational programs aimed at fostering psychological literacy among clergy, chaplaincy competencies, and crisis counseling skills. It is demonstrated that modern chaplaincy ministry is becoming increasingly interdisciplinary, combining theological training with elements of evidence-based psychology and psychosocial rehabilitation. It was concluded that the synergy of spiritual support and professional psychological approaches is a key condition for effective assistance to veterans and contributes to their successful social adaptation and return to a full-fledged civilian life. The study emphasizes the need to develop a new model of pastoral ministry in wartime, in which the chaplain acts as a bridge between spiritual care and the system of professional mental health services.

Key words: military chaplaincy, psychological competence, veterans, combat trauma, PTSD, moral injury, pastoral care, reintegration, theological education.

Вступ. Безпрецедентна за своїми масштабами та інтенсивністю збройна агресія проти України та розгортання повномасштабної війни стали чинниками тотальної, багаторівневої психологічної та духовної травматизації українського суспільства. В умовах екзистенційного виклику, коли мільйони громадян щоденно стикаються із загрозою смерті, втратою близьких, руйнуванням звичного життєвого укладу, втратою домівок та вимушеною міграцією, традиційні механізми суспільної підтримки та індивідуальної адаптації зазнають колосального перевантаження. Психологічна травма, спричинена бойовими діями та постійним терором цивільного населення, виходить далеко за межі суто медичного чи психіатричного дискурсу, глибоко вражаючи ціннісну, світоглядну

та духовну сфери особистості. У цьому контексті спостерігається стрімке зростання суспільної ролі військових капеланів, священнослужителів і пасторів різних конфесій, які фактично опинилися на передовій надання первинної кризової допомоги військовослужбовцям та ветеранам, що проходять процес реінтеграції до цивільного життя.

Метою дослідження є визначення ролі психологічної грамотності капеланів і пасторів у системі комплексного відновлення ветеранів війни в Україні, а також аналіз практичних механізмів застосування психологічних знань у повсякденному духовному служінні.

Аналіз проблеми дослідження. Зростання ролі духовних осіб у процесі соціально-психологічного відновлення ветеранів актуалізує

проблему чіткого розмежування меж духовної опіки та професійної психологічної чи психіатричної допомоги. Традиційне пасторське богослов'я, орієнтоване на питання гріха, спасіння та морального вдосконалення, стикається з феноменологією бойової травми, яка має нейробіологічне, когнітивне та психопатологічне підґрунтя. Спроби лікування наслідків бойового стресу, ПТСР або глибокої депресії виключно духовними практиками можуть бути неефективними та навіть небезпечними, оскільки нерозуміння природи травми здатне призвести до ретравматизації ветерана, посилення почуття провини, соціального відчуження і навіть суїцидальних ризиків. У зв'язку з цим у сучасному українському суспільстві формується критична потреба у переосмисленні меж душпастирської відповідальності та розширенні професійного інструментарію духовенства. Отже, що сучасне пасторське та капеланське служіння в умовах війни потребує інтеграції базових психологічних компетентностей у щоденну практику. При цьому духовна особа не повинна підміняти собою психотерапевта чи психіатра, однак її ефективність напряму залежить від здатності розуміти механізми психологічної травми, розпізнавати небезпечні стани та діяти у межах міждисциплінарної системи підтримки.

Основні результати дослідження. Трансформація пасторського та капеланського служіння в Україні є прямолінійним і дуже динамічним відображенням соціально-політичних, мілітарних та культурних процесів, що безперервно розгортаються з початку російської агресії у 2014 році. Початок антитерористичної операції (АТО), яка згодом була трансформована в операцію об'єднаних сил (ООС), став потужним каталізатором для масового, часто стихійного волонтерського руху серед представників духовенства різних конфесій. Історичний аналіз становлення інституту військового капеланства в Збройних Силах України свідчить про поступову, але невідворотну еволюцію поглядів на роль священнослужителя у війську: від ситуативного візитера-волонтера на блокпостах до офіційного, інституалізованого представника Збройних Сил. Від моменту проголошення незалежності України у 1991 році до початку відкритої російської агресії у 2014 році капеланство розвивалося

переважно в латентній формі, постійно стикаючись із радянським рудиментарним спротивом військової бюрократичної машини, яка спиралася на світську етатистську модель управління. Однак реальні бойові дії виявили гостру, нічим не замінну потребу в екзистенційній та духовній підтримці воїнів, яку об'єктивно не могли повною мірою забезпечити штатні офіцери-психологи чи заступники командирів з морально-психологічного забезпечення, чий функціонал часто зводився до формальних інструктажів (Гоголь, 2022).

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 року запит на кваліфіковану душпастирську опіку набув безпрецедентних, загальнонаціональних масштабів. Цей колосальний тиск призвів до появи та концептуальної кристалізації нових, надзвичайно специфічних категорій духовного служіння. Якщо у міжвоєнний період діяльність церкви та релігійних організацій концентрувалася переважно на парафіяльному житті мирного часу, літургійних практиках та локальній благодійності, то нині утворилися потужні, життєво необхідні вектори роботи: безпосередньо з діючими військовоовцями на лінії зіткнення, з пораненими у військових та цивільних госпіталах, з ветеранами, які проходять тривалий процес демобілізації та психологічної адаптації, а також із найбільш вразливою категорією – родинами загиблих, зниклих безвісти та військовополонених. Кожна з цих новоутворених цільових груп потребує унікального душпастирського підходу, специфічного термінологічного словника, надзвичайної емпатії та глибокого, майже клінічного розуміння психології горя, травми і незворотної втрати (Про Службу військового капеланства, 2021).

Знаковим, епохальним етапом у цьому процесі інституалізації стало прийняття Верховною Радою України Закону «Про Службу військового капеланства» (№ 1915-IX від 30.11.2021), який нарешті офіційно закріпив правовий статус військового капелана у силових структурах держави. Закон чітко визначив, що діяльність новоствореної Служби поширюється на ключові стовпи оборони: Збройні Сили України, Національну гвардію України, Державну прикордонну службу та інші законно утворені військові формування. Правові основи функціонування капеланства відтепер жорстко базуються

на демократичних принципах рівності представників усіх віросповідань та безумовному гарантуванні конституційного права кожного військовослужбовця на свободу світогляду. Згідно з нормами законодавства, військовий капелан зобов'язаний не лише ознайомлювати особовий склад з основами релігійного вчення, але й виховувати толерантне ставлення до побратимів з іншим світоглядом, а також – що критично важливо для даного дослідження – брати безпосередню участь у реабілітації військовослужбовців, які потребують психологічної допомоги. Водночас закон встановлює чіткі межі служіння, аби запобігти мілітаризації духовенства: капеланам суворо забороняється видача та використання зброї і боєприпасів, вони не можуть бути залучені до несення бойових чергувань, нарядів чи проведення службових розслідувань, що підкреслює їхній винятково духовний, душпастирський і миротворчий статус у структурі підрозділу. Обов'язковою вимогою для зайняття посади офіцера-капелана є наявність вищої богословської освіти та офіційного мандата на право здійснення військової капеланської діяльності від керівного центру відповідної релігійної організації (Безоплатна правнича допомога).

Ці тектонічні зміни торкнулися не лише правового поля та державних інституцій, але й глибоких теологічних парадигм всередині самих релігійних громад, що особливо яскраво простежується у середовищі протестантських церков України. Історично склалося так, що значна частина українського протестантизму тяжіла до виражених пацифістських традицій, аполітичного дистанціювання від державних інституцій або уникання прямої участі у збройних конфліктах. Однак жорстока реальність екзистенційної війни змусила громади докорінно переглянути ці консервативні позиції. За даними аналітичних досліджень, протестантські богослови в Україні розпочали активне та системне формування концепції «справедливого захисту», яка виступає теологічним аналогом класичної католицько-реформатської доктрини «справедливої війни». Відбувся кардинальний зсув фокусу з суто індивідуального, особистого спасіння та моралістичного життя на питання активного патріотизму, колективної відповідальності за державу, захисту слабких та жертвовного служіння суспільству в умовах загрози знищення.

Протестантські капелани сьогодні масово та вкрай ефективно працюють у бойових бригадах, евакуаційних групах, центрах реабілітації та госпіталях, активно розвиваючи програми після бойової адаптації та превенції ПТСР, у яких духовна підтримка нерозривно та органічно поєднується з елементами фахової психологічної допомоги. При цьому самі релігійні громади продовжують платити високу ціну, стаючи прямими жертвами агресії: станом на початок 2025 року зафіксовано пошкодження або повне руйнування щонайменше 181 релігійного об'єкта, що належить лише протестантським спільнотам, а на тимчасово окупованих територіях пастори систематично зазнають жорстокого психологічного терору, переслідувань, катувань та фізичного знищення (Військова капеланська діяльність).

Таким чином, сучасний і вкрай жорсткий контекст служіння в Україні вимагає від капелана та пастора віртуозного поєднання класичної, академічної теологічної освіти з глибоким, майже клінічним розумінням психосоціальних процесів. Сучасний душпастир повинен володіти безпрецедентною здатністю працювати в умовах постійного, виснажливого стресу та демонструвати готовність брати на себе відповідальну роль ключового стабілізуючого фактору у суспільстві, що продовжує зазнавати безперервної травматизації на рівні цілої нації.

Для того, щоб здійснювати по-справжньому ефективну, екологічну та підтримуючу душпастирську опіку, сучасний капелан має володіти не просто поверхневим, а глибоко концептуальним, науково обґрунтованим розумінням природи бойового стресу та його руйнівних довготривалих наслідків для людського організму і психіки. Вкрай важливо усвідомлювати, і саме це капелан має транслювати ветерану, що психологічні наслідки бойового досвіду в жодному разі не є ознакою духовної слабкості, браку мужності чи недостатності релігійної віри. Навпаки, з точки зору сучасної психофізіології, вони є абсолютно нормальною, еволюційно зумовленою фізіологічною та психічною реакцією здорового організму на глибоко ненормальні, екстремальні, антилюдські обставини поля бою.

Бойовий стрес завжди супроводжується колосальним, нетиповим для цивільного життя викидом стресових гормонів, насамперед

адреналіну та кортизолу, що призводить до стану постійної гіперпильності, хронічної депривації сну, порушення циркадних ритмів та глибокого фізичного виснаження. У цьому суто біологічному контексті фізіологічна стійкість розглядається науковцями як фундаментальна, незамінна база для формування стійкості психологічної. Дослідження та методичні рекомендації підтверджують, що аеробна фізична підготовка, здатність переносити температурні коливання (наприклад, під час операцій у холодну погоду) та загальна витривалість суттєво знижують фактори кардіометаболічного ризику, послаблюють пов'язане зі стресом підвищення факторів серцево-судинного ризику та в цілому покращують здатність військовослужбовця ефективно протистояти бойовим психотравмуючим факторам (Забеспечення психологічної стійкості військослужбовців).

Проте, незважаючи на будь-яку фізичну підготовку, коли адаптивні та компенсаторні ресурси людської психіки остаточно вичерпуються під тиском безперервного жаху, втрат та загрози життю, розвиваються специфічні клінічні психопатологічні стани. Найбільш відомим і поширеним із них є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). ПТСР характеризується класичною тріадою симптомів: інтрузіями (нав'язливими, неконтрольованими спогадами, нічними жахами, флешбеками, коли ветеран фізично відчуває себе на полі бою), стійким уникненням будь-яких тригерів (людей, місць, розмов), пов'язаних із травматичною подією, глибоким емоційним онімінням та хронічною гіперреактивністю вегетативної нервової системи (спалахи гніву, переляк на гучні звуки). Крім ПТСР, ветерани надзвичайно часто страждають на важку клінічну депресію, генералізовану тривожність, панічні розлади. Ці нестерпні емоційні стани нерідко призводять до швидкого формування хімічних або нехімічних залежностей (тяжке зловживання алкоголем, наркотичними та психоактивними речовинами, лудоманія) як примітивного, дисфункціонального, але тимчасово ефективного способу саморегуляції та знеболення нестерпних душевних страждань.

Окремої, надзвичайно глибокої уваги в контексті саме капеланського служіння заслуговує феномен «моральної травми», який дедалі частіше стає предметом досліджень у військовій

психології. Якщо ПТСР у своїй основі переважно базується на базовій емоції тваринного страху та нейробіологічній реакції амігдали на безпосередню загрозу життю, то моральна травма має зовсім іншу природу. Вона виникає внаслідок власних дій, вимушеної бездіяльності або пасивного спостереження за подіями, які грубо, невідворотно порушують глибоко вкорінені моральні, етичні та релігійні переконання особистості. У ґрунтовних вітчизняних дослідженнях, проведених методологічно коректно серед репрезентативних вибірок військовослужбовців ЗСУ, бійців Національної гвардії України (які охороняють об'єкти критичної інфраструктури, $n=90$), льотчиків бригад тактичної авіації ($n=80$) та цивільного населення ($n=111$) під час повномасштабного вторгнення Росії, було переконливо доведено масштабність цієї проблеми. Вчені констатують, що моральна травма, хоч наразі і не класифікується у міжнародних класифікаторах хвороб як окремий офіційний психіатричний розлад, має колосальний руйнівний вплив на всі сфери функціонування людини: емоційну, психологічну, поведінкову, соціальну та, найголовніше, духовну. Моральна травма яскраво проявляється через всепоглинаюче почуття провини (зокрема, так звану «провину вцілілого», коли боєць картає себе за те, що вижив, тоді як побратими загинули), токсичний сором, тотальну втрату довіри до людей, військового командування, суспільства чи навіть до самого Бога. Вона часто призводить до глибокого екзистенційного вакууму і нездоланного соціального відчуження (Козігора, М.А.).

Отже, духовне служіння надзвичайно часто стає найпершою, критичною точкою контакту ветерана з системою допомоги. Через глибоко вкорінену стигматизацію психіатрії в українському суспільстві, побоювання отримати «клеймо» психічно хворого та втратити водійські права чи роботу, ветерани вкрай неохоче звертаються до офіційних медичних установ чи психоневрологічних диспансерів. Натомість церква, релігійна громада чи добре знайомий військовий капелан сприймаються як абсолютно безпечний, неклінічний, конфіденційний простір, де немає формальних діагнозів, холодних кабінетів і медичних карток. Ветеран, який знемагає від тягаря моральної травми та провини, значно скоріше шукатиме конфіденційної розмови зі священником про гріх, спокуту

та прощення, ніж піде до світського психолога лікувати симптоми тривожності. Саме тому здатність капелана адекватно, професійно та швидко оцінити психологічний стан співрозмовника на цьому первинному, тендітному етапі контакту має абсолютно вирішальне значення для формування всієї подальшої траєкторії зцілення та відновлення військовослужбовця.

Фундаментальний і непорушний принцип ефективної діяльності військового капелана у сфері охорони психічного здоров'я полягає у чіткому, безкомпромісному усвідомленні власної ідентичності та жорстких професійних меж: капелан не є і не повинен намагатися бути психотерапевтом. Законодавство України прямо зобов'язує військових капеланів брати активну участь у реабілітації особового складу, який потребує психологічної допомоги. Проте ця участь має виражатися у специфічних, власних виключно духовенству формах духовного супроводу, моральної підтримки та ціннісної орієнтації, а не у спробах проведення клінічних психотерапевтичних інтервенцій. Пастор не лікує нейробіологічні наслідки мозкової травми, не має права призначати, відмінити чи коригувати дози антидепресантів, і не проводить спеціалізовані сеанси десенсибілізації та переробки травми рухом очей чи пролонгованої експозиції. Його ключова місія значно ширша в екзистенційному сенсі, але вужча в клінічному: підтримати людину в момент відчаю, допомогти віднайти втрачений сенс, емоційно стабілізувати та, за потреби, обережно, зберігаючи довіру, скерувати до профільного медичного фахівця.

Духовна підтримка, яка надається капеланом, виступає надзвичайно потужним фактором психологічної стабілізації. В умовах, коли жорстокість війни вщент руйнує базові людські переконання про перемогу добра, наявність справедливості і сам сенс людського життя, капелан своєю персоною уособлює присутність трансцендентного, непохитну надію та безумовне, не оціночне прийняття. Глибокі теологічні наративи про неминучість страждання, можливість спокути, перемогу життя над смертю (воскресіння) та цілющу боже-ственну благодать дозволяють травмованому ветерану поступово інтегрувати свій жахливий, розірваний болючий досвід у значно ширший, впорядкований екзистенційний контекст,

перетворюючи безглузде страждання на осмислену жертву.

Практичні функції капелана як первинного підтримуючого фахівця щоденно реалізуються через низку конкретних, відпрацьованих інструментів та навичок:

По-перше, це міністерство присутності та активне емпатичне слухання. Капелан має досконало володіти навичками нереклексивного та рефлексивного слухання. Здатність просто сидіти поруч і вислухати плутану, часто наповнену болем і гнівом розповідь ветерана без поспішних моралізаторських суджень, без непрошених банальних порад та без намагань негайно «теологізувати» або знецінити його біль (наприклад, фразами на кшталт «на все воля Божа» у момент гострого горя) є глибоко терапевтичною практикою сама по собі. Вона зменшує когнітивне навантаження на психіку та знімає бар'єри відчуження.

По-друге, це безпосередній супровід у кризі. Капелан фізично і духовно знаходиться поруч у найважчі, найтемніші моменти людського горя – під час повідомлення родині про загибель сина чи чоловіка, під час процедури опізнання, на важких військових похоронах, або під час перших етапів усвідомлення ветераном факту незворотної інвалідності чи ампутації у шпиталі. У цих ситуаціях капелан забезпечує так званій ритуальний контейнінг неконтрольованих емоцій. Через спільну молитву, традиційні обряди, звершення таїнств він допомагає структурувати хаос втрати, даючи горю легітимну, культурно прийнятну форму для вираження.

По-третє, це розпізнавання небезпечних станів. Це найвищий рівень психологічної відповідальності пастора, який вимагає спеціальної підготовки. Будучи довіреною особою, «своєю людиною» для підрозділу, капелан має унікальний, неформальний доступ до внутрішнього світу ветерана. У приватній бесіді або на сповіді він може найпершим помітити деструктивні, суїцидальні чи агресивні тенденції, які військовослужбовець ретельно і успішно приховує від офіційних командирів, медичної комісії, родини чи штатних психологів.

Саме в цьому контексті особливого, критичного значення набуває таємниця сповіді та загальна конфіденційність пасторської бесіди. Капелан мусить щоденно віртуозно

балансувати на тонкій межі між дотриманням суворих канонічних вимог щодо непорушності таємниці сповіді та етичним, громадянським, а іноді й кримінальним обов'язком захистити життя людини у випадках реальної загрози суїциду або планування насильства щодо інших осіб (наприклад, домашнього насильства чи помсти). Цей надзвичайно складний етичний дуалізм вимагає від духовника високого рівня особистісної зрілості, здатності до критичного мислення та обов'язкової профільної психологічної підготовки.

Головна, категорична теза цього виміру капеланського служіння звучить так: ключове завдання капелана – не намагатися самостійно лікувати психічний розлад, а вчасно, безпомилково помітити ризик і запобігти незворотній трагедії. Робота з демобілізованими ветеранами, які пройшли горнило інтенсивних боїв, вимагає від священнослужителя постійної, ненав'язливої пильності щодо маркерів різкого погіршення психічного здоров'я. Психологічна некомпетентність, наївність або ігнорування тривожних сигналів у цьому питанні можуть у буквальному сенсі коштувати людського життя. Серед найнебезпечніших станів, що потребують негайного реагування, виділяють суїцидальну поведінку, гостру та неконтрольовану агресію, прояви важких хімічних залежностей та гострі психотичні стани (наприклад, параною чи галюцинації).

Абсолютно найвищим пріоритетом для будь-якої особи, що працює з ветеранами, є вміння розпізнавати ознаки суїцидального ризику. Сумна світова та вітчизняна статистика безапеляційно свідчить, що ветерани є надзвичайно вразливою групою щодо вчинення самогубств. Це зумовлено токсичним поєднанням важкого травматичного досвіду, відчуття екзистенційної відчуженості від «мирного» цивільного світу, який їх не розуміє, порушенням сну, наявністю постійного доступу до вогнепальної зброї та відпрацьованих до автоматизму навичок заподіяння летальної шкоди. Капелан повинен чітко знати аксіому суїцидології: суїцидальні наміри вкрай рідко виникають раптово і без жодних попереджувальних знаків. Згідно з офіційними протоколами та рекомендаціями Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ) та Центру громадського здоров'я, існують специфічні та дуже чіткі маркери, які об'єктивно

свідчать про наближення критичної небезпеки. (Центр громадського здоров'я МОЗ України).

Чіткі маркери суїцидального ризику, які капелан повинен знати та вміння розпізнавати, можна умовно поділити на кілька категорій: вербальні, поведінкові та підготовчі. Усвідомлення цих ознак є критично важливим елементом психологічної компетентності духовної особи, оскільки своєчасне розпізнавання ризиків може безпосередньо впливати на збереження людського життя.

До першої категорії належать вербальні (словесні) ознаки. Вони проявляються у відкритих висловлюваннях ветерана про намір заподіяти собі шкоду або прямо покінчити з життям. Це можуть бути постійні розмови про смерть, безнадійність або відсутність сенсу життя. Характерними є висловлювання на кшталт: «я став тягарем для родини», «краще б мене вбило тоді на фронті», «усім без мене буде легше». Для душпастиря принципово важливо сприймати будь-які подібні фрази абсолютно серйозно. Недопустимою є реакція у формі жартів, ігнорування або морального осуду. Завдання капелана полягає у делікатному проясненні намірів і подальшому скеруванні людини до фахової допомоги.

Другою групою є поведінкові та соціальні зміни. До них належить раптове й тривале уникнення спілкування, ізоляція від родини, дітей і бойових побратимів, втрата інтересу до звичних занять або хобі. Особливо небезпечними є прояви ризикованої та саморуйнівної поведінки – наприклад, керування транспортом на високій швидкості у стані сп'яніння або свідоме провокування конфліктів. Для капелана такі зміни мають слугувати сигналом того, що внутрішній біль ветерана набуває критичного рівня. Ризикована поведінка нерідко є прихованою формою суїцидальної поведінки, коли людина підсвідомо прагне завершення життя внаслідок «випадкових» обставин.

Найбільш небезпечною є третя категорія – дії з підготовки до самогубства, які свідчать про критичний рівень ризику. До них належить написання або надсилання прощальних повідомлень, пошук конкретних способів чи місць для самогубства, завершення всіх поточних справ, роздаровування особистих речей чи складання заповіту. Ці дії часто супроводжуються зовнішнім заспокоєнням ветерана, яке є оманливим,

оскільки сигналізує про вже прийняте рішення. У подібній ситуації капелан повинен діяти негайно, залучаючи професійних психологів, психотерапевтів або психіатрів та забезпечуючи максимально швидке реагування.

Таким чином, знання та розпізнавання вербальних, поведінкових і підготовчих маркерів суїцидального ризику є невід'ємною складовою сучасної душпастирської практики в умовах війни та поствоєнної реінтеграції ветеранів.

Міністерство охорони здоров'я України у своїх інструкціях для немедичних працівників наголошує на важливому правилі: при виявленні цих ознак співрозмовник (у нашому випадку капелан) не повинен намагатися в ту саму хвилину глибоко розв'язати глобальну психологічну проблему близької людини або повністю зрозуміти всі філософські причини її стану. Головне завдання на цьому етапі – дати людині виговоритися. Поговоривши з ветераном і уважно вислухавши його без засудження, капелан принаймні дає йому тверде розуміння, що його життя має цінність і комусь не байдуже. Однак, якщо ризик суїциду оцінюється як високий (людина прямо підтверджує намір, або вже має розроблений план і доступ до засобів), алгоритм дій капелана має бути чітким, жорстким та радикальним: ні за яких обставин не залишати людину наодинці; по можливості, непомітно приховати або вилучити з доступу небезпечні предмети (табельну зброю, ножі, великі дози медикаментів); та негайно викликати бригаду екстреної медичної допомоги чи поліцію за єдиними номерами 103 або 112. Надзвичайні, гострі ситуації із психічним здоров'ям слід сприймати з такою ж максимальною серйозністю, як і критичні фізичні невідкладні стани, наприклад, інфаркт чи артеріальну кровотечу (Церква Адвентистів сьомого дня в Україні).

Окрім критичного суїцидального ризику, компетентний капелан повинен вміти чітко ідентифікувати інші небезпечні маркери. До них належить гостра агресія та аутоагресія, яка проявляється через раптові спалахи неконтрольованого, руйнівного гніву. Часто це є не проявом поганого характеру, а фізіологічною реакцією нервової системи на зовнішні тригери, пов'язані з ПТСР (наприклад, переляк від гучних звуків салюту, перебування у тісному натовпі, гостре суб'єктивне відчуття соціальної

несправедливості). Також важливим маркером є тривала соціальна та емоційна ізоляція, яка супроводжується повною втратою інтересу до духовного життя, відмовою від базової гігієни та харчування, що є яскравою ознакою провалювання у важку клінічну депресію. Пастор має звертати увагу на різкі, контрастні зміни поведінки: наприклад, раптовий перехід від гіперрелігійності до агресивного, повного заперечення віри, або навпаки – раптова, фанатична, нездорова фіксація на суворих релігійних ритуалах і постах як спосіб втечі від нестерпної реальності та покарання самого себе. Зрештою, небезпечним симптомом є зловживання алкоголем або психоактивними речовинами, коли ветеран використовує хімічні депресанти виключно для купірування панічної тривоги або спроб подолання хронічного безсоння та нічних жахів. Помітивши будь-який з цих маркерів, капелан зобов'язаний негайно активувати механізм скерування, діючи як чутливий радар у системі раннього попередження втрат.

Практична ефективність душпастирської кризової допомоги прямо та беззаперечно пропорційна здатності капелана інтегруватися у широку міждисциплінарну команду підтримки ветерана. Ізольований, «героїчний» підхід, коли пастор бере на себе роль єдиного рятівника і намагається самотужки закрити всі духовні, психологічні, медичні та соціальні потреби ветерана, є хибним. Такий підхід неминуче призводить до швидкого і важкого професійного вигорання самого священнослужителя та, що найгірше, до різкого погіршення клінічного стану його підопічного через втрату дорогоцінного часу. Формування дієвого механізму скерування вимагає від капелана проактивного налагодження професійної співпраці з клінічними психологами, психотерапевтами, лікарями-психіатрами, реабілітологами та соціальними працівниками громади.

У цій складній архітектурі взаємодій капелан функціонує як своєрідний комунікаційний міст, безпечний посередник між травмованим ветераном і системою фахової медико-психологічної допомоги. Ветеран, розчарований бюрократією, часто відчуває глибоку недовіру до офіційних державних інституцій та цивільної медицини. Він може категорично відмовлятися від візиту до психіатра або психотерапевта, вважаючи це ганебним визнанням власної

«слабкості», «божевілля» чи втрати контролю над собою. У таких делікатних ситуаціях особистий авторитет та високий рівень довіри до пастора стає тим вирішальним фактором, який визначає прийняття або відмову від лікування. Капелан, маючи психологічну грамотність, може дестигматизувати проблему, пояснивши медичну природу розладу через зрозумілі, не загрозливі метафори. Наприклад, він може порівняти ПТСР із глибокою тілесною осколковою раною, яка об'єктивно потребує втручання кваліфікованого хірурга, а тимчасову медикаментозну підтримку антидепресантами – з милицями, які є просто необхідним інструментом для того, щоб зламана нога правильно зрослася. Нормалізація факту звернення до профільного лікаря з боку авторитетної, поважної духовної особи радикально знижує рівень суспільної стигми в очах ветерана (Інститут когнітивно-поведінкової терапії).

Практичним, дієвим прикладом побудови такого маршруту взаємодії є використання спеціалізованих платформ та професійних гарячих ліній. Наприклад, в Україні успішно функціонує Всеукраїнський кол-центр #ВАРТОЖИТИ, який має виділену лінію фахової психологічної підтримки безпосередньо для військових та їхніх близьких (короткий номер 5522). Професійно підготовлений капелан просто зобов'язаний мати у своєму робочому арсеналі контакти подібних перевірених ініціатив, локальних кризових центрів, ветеранських хабів та конкретних спеціалістів, яким він особисто довіряє. На практиці співпраця часто набуває форми так званого «теплого скерування» або безпосереднього супроводу: капелан може особисто зателефонувати фахівцю разом із ветераном або навіть бути фізично присутнім під час першого, найстрашнішого візиту ветерана до психолога (за умови попередньої згоди обох сторін), щоб забезпечити відчуття повної безпеки та підтримки (Всеукраїнський кол-центр #ВАРТОЖИТИ).

Надзвичайно важливим аспектом цього процесу міждисциплінарної взаємодії є суворе дотримання етичних меж духовного служіння. Клінічний психолог і військовий капелан не є конкурентами у боротьбі за душу ветерана; вони працюють з різними, хоч і взаємопов'язаними, площинами людського буття. Якщо психолог у рамках, наприклад, когнітивно-поведінкової

терапії допомагає пацієнту подолати деструктивні когнітивні викривлення, знизити гіперреактивність нервової системи та адаптуватися до повсякденних тригерів, то капелан працює з вищим рівнем – сферою екзистенційних смислів, надії, прощення себе та інших, і відновлення зруйнованих війною відносин із Богом. Тільки в гармонійній синергії цих двох підходів досягається глибокий, комплексний та стійкий терапевтичний ефект повернення до повноцінного життя.

Критичне розуміння абсолютної необхідності міждисциплінарного підходу зумовило глибоку, структурну трансформацію всієї системи богословської та теологічної освіти в Україні за останні роки. Спостерігається безпрецедентна, системна інтеграція прикладних курсів з психології травми, кризового психологічного консультування та основ збереження психічного здоров'я у навчальні програми традиційних духовних семінарій, теологічних академій та католицьких університетів. Сучасна підготовка пасторів до жорстких реалій країни, що воює, вимагає обов'язкового виходу освітнього процесу за вузькі межі виключно екзегетики, догматики чи історії церкви.

Надзвичайно вагомий та інноваційний внесок у цей процес робить Український католицький університет (УКУ), який розробив і успішно впроваджує масштабну сертифіковану програму для духовенства Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) під промовистою назвою «Зцілення ран війни». Ця програма була офіційно затверджена на найвищому рівні – постановою Синоду Єпископів УГКЦ, що свідчить про визнання проблеми церковною ієрархією. Цей триденний інтенсивний курс цілеспрямовано створений для навчання священників надавати саме фахову, екологічну опіку тим парафіянам і ветеранам, які постраждали внаслідок бойових дій. Навчальна програма органічно інтегрує три ключові напрями: психічне здоров'я, душпастирство та богослов'я. За словами директора Інституту психічного здоров'я УКУ Олега Романчука, курс допомагає духовенству глибоко зрозуміти негативний вплив психотравматичних подій на душу і психіку, освоїти ефективні методи запобігання розвитку розладів, навчитися технікам зміцнення психологічної стійкості (резилієнтності) та чітко визначити межі ролі

душпастиря у підтримці людини на складному шляху зцілення від ПТСР. Масштаби ініціативи вражають: очікується, що повну програму пройдуть близько 3000 осіб духовенства зі східних, південних та західних регіонів України. Окрім короткострокових інтенсивів, УКУ пропонує фундаментальну магістерську програму у сфері охорони психічного здоров'я, концептуальним осердям якої є когнітивно-поведінкова терапія (КПТ). Це науково обґрунтований, доказовий метод психотерапії із підтвердженою ефективністю, який рекомендований міжнародними медичними протоколами для лікування травми. Програма побудована за зразком передової британської моделі підготовки клінічних психологів, що дозволяє священнослужителям здобувати паралельну потужну психологічну освіту європейського рівня (Український католицький університет).

У Національному університеті «Острозька академія» також відбулася успішна презентація унікальної спеціалізованої магістерської програми «Капеланське служіння». Ця програма майстерно об'єднує глибокі академічні знання з душпастирства, інструменти християнського консультування та практичні навички ефективної міжособистісної комунікації в кризових умовах. Як наголошують координатори програми, допомога у професійному становленні майбутніх військових капеланів є надзвичайно важливим, стратегічним завданням для сучасної вищої освіти, оскільки інститут капеланства сьогодні справедливо розглядається як невіддільна складова фундаменту духовної стійкості українського суспільства в часи турбулентності. Підготовка професіоналів в Острозькій академії продовжує давні історичні традиції служіння, водночас поєднуючи вивчення церковно-історичних процесів із набуттям сучасних практичних навичок психологічного супроводу (Національний університет «Острозька академія»).

Паралельно, поза межами класичних академічних структур, надзвичайно динамічно розвиваються неурядові, громадські та волонтерські освітні ініціативи. Яскравим прикладом є Капеланська онлайн-академія, організована Громадським формуванням «Капеланський Патруль», яка систематично проводить набори на сертифікатні програми під назвою «Капеланське служіння з основами психологічного (кризового) консультування» (Капеланський

патруль). Ця інтенсивна програма триває 3 місяці (включаючи лекції онлайн через ZOOM та практичні заняття) і орієнтована на комплексну підготовку широкого спектра фахівців: військових капеланів-волонтерів, служителів для роботи в підрозділах Національної поліції України, ДСНС та інших правоохоронних структурах. Безперечною перевагою академії є те, що її навчальні модулі базуються на найвищих міжнародних стандартах: програма розроблена спільно з International Conference of Police Chaplains та ґрунтується на базовому міжнародному курсі правоохоронного капеланства. До викладання залучені досвідчені практики зі США, Канади та України, а курс включає щонайменше 20 годин обов'язкової практики. Учасники, які успішно завершують модулі, отримують міжнародний сертифікат, що підтверджує їхню професійну компетентність та опанування передовими методами психологічного супроводу особистості, яка перебуває в гострих кризових станах (Собор).

Отже, проведений комплексний аналіз беззаперечно доводить, що теологічна освіта в Україні успішно і дуже швидко долає традиційний розрив між трансцендентним, духовно-абстрактним виміром релігії та суто прагматичними, земними потребами медичної та психологічної реабілітації ветеранів. Інтеграція цих знань формує абсолютно нове покоління пасторів і капеланів, які здатні діяти ефективно, професійно та комплексно реагувати на безпрецедентні виклики нації, що зазнала масштабної травматизації.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного глибинного аналізу, можна з абсолютною впевненістю констатувати, що російсько-українська війна незворотно, фундаментально змінила саму природу та парадигму пасторського та капеланського служіння в Україні. Якщо в умовах мирного часу фокус діяльності духовенства був цілком закономірно зосереджений переважно на локальній парафіяльній роботі, розбудові громад, збереженні літургійної практики та абстрактних богословських диспутах, то катастрофічні реалії кровопролитної війни змусили церкву вийти за безпечні мурі храмів. Духовенство було змушене стрімко інтегруватися у загальнонаціональну, багаторівневу систему збереження людського життя, відновлення зруйнованої психіки та пошуку

екзистенційного сенсу в умовах, де сенс здається втраченим назавжди.

По-перше, реальність фронту та тилу свідчить, що військові капелани та пастори сьогодні в переважній більшості випадків є тими найпершими фахівцями, які віч-на-віч стикаються з руйнівними наслідками бойових психічних травм у ветеранів. В умовах досі поширеної в суспільстві стигматизації професійної психотерапії та побоювання перед каральною психіатрією, саме душпастирська опіка стає тією найменш загрозливою, безпечною «точкою входу», через яку зламана війною людина може зробити перший крок і почати свій важкий шлях до відновлення. Довіра до капелана як до людини, що розділяє ризики на фронті, та до священника як до безумовного духовного авторитета відкриває унікальні, нічим не замінні можливості для діагностики психологічної проблеми на самих ранніх стадіях її формування.

По-друге, духовний вимір травми (особливо моральна травма, яка нерозривно пов'язана з гірким почуттям провини, втратою базових смислів, порушенням глибинних цінностей та відчуттям богозалишеності) є безпосередньою і легітимною зоною компетенції та відповідальності капелана. Медичні інструменти, протоколи та пігулки виявляються абсолютно безсилими там, де душа потребує філософської чи екзистенційної відповіді на питання «чому вижив я, а не він?». Водночас капелан у своїй щоденній роботі неминуче стикається з важкими патологічними станами – клінічним ПТСР, великим депресивним розладом, залежностями та гострими суїцидальними намірами, – повноцінне лікування яких лежить далеко за межами його фахової компетенції та теологічної освіти.

По-третє, з огляду на вищезазначене, наявність базових психологічних навичок більше не є просто факультативною перевагою; вона

є абсолютно необхідною, критичною і навіть життєзберігаючою складовою сучасного духовного служіння. Психологічна грамотність не перетворює капелана на лікаря-психіатра і не наділяє його правом ставити діагнози. Натомість вона дозволяє йому неухильно дотримуватися головного медичного принципу «не нашкодь», який нині стає і головним пасторським принципом. Вона дозволяє правильно здійснювати активне, терапевтичне слухання, уникати токсичної, раціоналізуючої теологізації чужого нестерпного болю та, найголовніше, своєчасно, без вагань розпізнавати небезпечні червоні маркери (суїцидальні думки, ризиковану поведінку, самоізоляцію), рятуючи тим самим життя ветерана.

Зрештою, максимально ефективна, стійка та довготривала допомога ветерану можлива виключно і тільки через синергію, взаємоповагу та тісну співпрацю капелана з професійними клінічними психологами, психіатрами та державними соціальними службами. Капелан у цій новітній міждисциплінарній парадигмі виконує безцінну функцію духовного якоря, який стабілізує особистість, і надійного моста, який переводить ветерана до системи професійної охорони психічного здоров'я. Стрімке розширення мережі спеціалізованих освітніх та магістерських програм на базі провідних українських академічних центрів (таких як УКУ чи Острозька академія) та залучення міжнародного досвіду свідчить про те, що інститут капеланства в Україні не просто успішно і швидко адаптується до цих безпрецедентних викликів. Він формує абсолютно унікальний, передовий світовий досвід гармонійного поєднання глибокої, багатовікової духовної традиції із найсучаснішими досягненнями доказової психологічної науки задля порятунку людей та зцілення глибоких ран війни.

Список використаних джерел:

Гоголь, В., Делятинський, Р. (2022). Історія становлення військового капеланства в Збройних Силах України (1991–2022 роки). *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, 42, 26–38. <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.3>

Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. (2025). Від екстреного волонтерства до формування системної підтримки армії, ветеранів і переселенців. URL: <https://adventist.ua/news/analytics/vid-ekstrenoho-volonterstva-do-formuvannia-systemnoi-pidtrymky-armii-veteraniv-i-pereselentsiv/>

Про Службу військового капеланства від 30.11.2021 № 1915-IX. (2021). *LIGA:ZAKON*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T211915>

Безоплатна правнича допомога. (2022). Правові основи військового капеланства в Україні. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/pravovi-osnovy-vijskovogo-kapelanstva-v-ukrayini/>

WikiLegalAid. (б. р.). Військова капеланська діяльність. URL: https://legalaid.wiki/index.php/Військова_капеланська_діяльність

Кокун, О. М., Ключков, В. В., Мороз, В. М., Пішко, І. О., Лозінська, Н. С. (2022). *Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій: методичний посібник*. Фенікс.

Козігора, М. А. (2022). Прояви симптомів моральної травми у військовослужбовців та цивільного населення під час війни. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*, 2, 20–27. <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2022-2-3>

Міністерство охорони здоров'я України. (б. р.). Суїцидальна поведінка: як її помітити та допомогти близьким? URL: <https://moz.gov.ua/uk/%E2%80%98suicidalna-povedinka-jak-ii-pomititi-ta-dopomogti-blizkim>

Центр громадського здоров'я МОЗ України. (2025). Як розпізнати ознаки суїцидальної поведінки та допомогти людині. URL: <https://phc.org.ua/news/yak-rozpoznati-oznaki-suicidalnoi-povedinki-ta-dopomogti-lyudini>

Міністерство охорони здоров'я України. (б. р.). Ознаки суїцидальної поведінки: про що варто знати, щоб вчасно допомогти. URL: <https://moz.gov.ua/uk/oznaki-suicidalnoi-povedinki-pro-scho-var-to-znati-schob-vchasno-dopomogti>

Всеукраїнський кол-центр #ВАРТОЖИТИ. (б. р.). Травма, інвалідність. Як прийняти і як жити далі? URL: <https://vartozhyty.com.ua/blog/travma-invalidnist-yak-priynyati-i-yak-zhiti-dali>

Український католицький університет. (2023). Зцілити рани війни – розпочалась масштабна освітня програма для духовенства УГКЦ. URL: <https://ucu.edu.ua/news/ztsilyty-rany-vijny-rozpchalas-masshtabna-osvitnya-programa-dlya-duhovenstva-ugkts/>

Український католицький університет. (2016). УКУ відкриває магістерську програму з клінічної психології з основами когнітивно-поведінкової терапії за британською моделлю. URL: <https://ucu.edu.ua/news/uku-vidkryvaye-magistersku-programu-z-klinichnoyi-psyhologiyi-z-osnovamy-kognityvno-povedinkovoyi-terapiyi-za-brytanskoju-modellyu/>

Національний університет «Острозька академія». (2025). В Острозькій академії презентовано магістерську програму з капеланського служіння. URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2025/29-03-01>

Собор. (2021). Капеланська онлайн-академія оголошує набір на другий потік навчання. URL: <https://sobor.com.ua/news/kapelanska-onlain-akademiya>

Капеланський патруль. (б. р.). Академія. URL: <https://patrolchaplain.org/uk/projects/>

References:

Hohol, V., & Deliatynskyi, R. (2022). Istoriiia stanovlennia viiskovoho kapelanstva v Zbroinykh Sylakh Ukrainy (1991–2022 roky) [History of the formation of military chaplaincy in the Armed Forces of Ukraine (1991–2022)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofsko-politolohichni studii*, 42, 26–38. <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.3> [in Ukrainian].

Tserkva Adventystiv somoho dnia v Ukraini. (2025). Vid ekstrenoho volonterstva do formuvannia systemnoi pidtrymky armii, veteraniv i pereselentsiv [From emergency volunteering to building systematic support for the army, veterans and internally displaced persons]. Retrieved from: <https://adventist.ua/news/analytics/vid-ekstrenoho-volonterstva-do-formuvannia-systemnoi-pidtrymky-armii-veteraniv-i-pereselentsiv/> [in Ukrainian].

Pro Sluzhbu viiskovoho kapelanstva vid 30.11.2021 № 1915-IX. (2021). *LIGA:ZAKON*. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/T211915> [in Ukrainian].

Bezoplatna pravnycha dopomoha. (2022). Pravovi osnovy viiskovoho kapelanstva v Ukraini [Legal foundations of military chaplaincy in Ukraine]. Retrieved from: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/pravovi-osnovy-vijskovogo-kapelanstva-v-ukrayini/> [in Ukrainian].

WikiLegalAid. (n.d.). Viiskova kapelanska diialnist [Military chaplaincy activity]. Retrieved from: https://legalaid.wiki/index.php/Військова_капеланська_діяльність [in Ukrainian].

Kokun, O. M., Klochkov, V. V., Moroz, V. M., Pishko, I. O., & Lozinska, N. S. (2022). *Zabezpechennia psykhologichnoi stiiikosti viiskovosluzhbovtiv v umovakh boiovykh dii: metodychnyi posibnyk* [Ensuring psychological resilience of military personnel in combat conditions: Methodological guide]. Feniks. [in Ukrainian].

Kozihora, M. A. (2022). Proiavy symptomiv moralnoi travmy u viiskovosluzhbovtiv ta tsyvilnoho naseleennia pid chas viiny [Manifestations of moral injury symptoms among military personnel and civilians during war]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia “Psykhologichni nauky”*, 2, 20–27. <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2022-2-3> [in Ukrainian].

Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy. (n.d.). Suyitsydalna povedinka: yak yii pomityty ta dopomohty blyzkyim? [Suicidal behavior: How to recognize it and help loved ones?]. Retrieved from: <https://moz.gov.ua/uk/%E2%80%98suicidalna-povedinka-jak-ii-pomititi-ta-dopomogti-blizkim> [in Ukrainian].

Tsentr hromadskoho zdorovia MOZ Ukrainy. (2025). Yak rozpoznaty oznaky suyitsydalnoi povedinky ta dopomohty liudyni [How to recognize signs of suicidal behavior and help a person]. Retrieved from: <https://phc.org.ua/news/yak-rozpoznati-oznaki-suicidalnoi-povedinki-ta-dopomogti-lyudini> [in Ukrainian].

Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy. (n.d.). Oznaky suyitsydalnoi povedinky: pro shcho varto znaty, shchob vchasno dopomohty [Signs of suicidal behavior: What you should know to help in time]. Retrieved from: <https://moz.gov.ua/uk/oznaki-suicidalnoi-povedinki-pro-scho-var-to-znati-schob-vchasno-dopomogti> [in Ukrainian].

Vseukrainskyi kol-tseentr #VARTOZHITY. (n.d.). Travma, invalidnist. Yak pryiniaty i yak zhyty dali? [Trauma, disability. How to accept and how to live further?]. Retrieved from: <https://vartozhyty.com.ua/blog/travma-invalidnist-yak-priynyati-i-yak-zhiti-dali> [in Ukrainian].

Ukrainskyi katolytskyi universytet. (2023). Zsilyty rany viiny – rozpochalas mashtabna osvithnia prohrama dlia dukhovenstva UHKTs [Healing the wounds of war – a large-scale educational program for UGCC clergy has started]. Retrieved from: <https://ucu.edu.ua/news/zsilyty-rany-vijny-rozpochalas-masshtabna-osvitnya-programa-dlya-duhovenstva-ugkts/> [in Ukrainian].

Ukrainskyi katolytskyi universytet. (2016). UKU vidkryvaie mahistersku prohramu z klinichnoi psykholohii z osnovamy kognityvno-povedinkovoi terapii za brytanskoiu modelliu [UCU launches a master's program in clinical psychology based on the British CBT model]. Retrieved from: <https://ucu.edu.ua/news/uku-vidkryvaye-magistersku-programu-z-klinichnoyi-psyhologiyi-z-osnovamy-kognityvno-povedinkovoyi-terapiyi-za-brytanskoyu-modellyu/> [in Ukrainian].

Natsionalnyi universytet “Ostrozka akademiia.” (2025). V Ostrozkii akademii prezentovano mahistersku prohramu z kapelanskoho sluzhinnia [Master's program in chaplaincy presented at Ostroh Academy]. Retrieved from: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2025/29-03-01> [in Ukrainian].

Sobor. (2021). Kapelanska onlain-akademiia oholoshuie nabir na druhyi potik navchannia [Chaplaincy online academy announces enrollment for the second cohort]. Retrieved from: <https://sobor.com.ua/news/kapelanska-onlain-akademiya> [in Ukrainian].

Kapelanskyi patrol. (n.d.). Akademiia [Academy]. Retrieved from: <https://patrolchaplain.org/uk/projects/> [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 30.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 26.12.2025